

DE GRENZEN VAN

LITERATUUR

De grenzen van literatuur

Deze lesbrief is ontwikkeld door Erica Beerens, Riemke Boonstra, Jeroen Dera, Helma van Lierop-Debrauwer, Miriam Piters, Yke Schotanus en Maartje Vosters, in het kader van het project Grensverleggend literatuuronderwijs: naar een literatuurdidactiek die recht doet aan de leesvoorkeuren van leerlingen (NRO, projectnummer 40.5.20500.155). De lesbrief is vormgegeven door Sterre van den Berg

INHOUD

01

Een jury vormen p. 5

03

Ruimte p. 10

05

Personages p. 19

07

Thema's en motieven p. 29

09

De juryuitslagen p. 35

02

Spanning p. 6

04

Tijd p. 14

06

Perspectief p. 24

08

Het juryberaad p. 34

Voor je ligt de lesbrief *De grenzen van literatuur*. De komende negen lessen ga je met drie klasgenoten een jury vormen. Als jury lezen jullie fragmenten uit twaalf boeken. Zes van die boeken zijn gekozen door leerlingen uit de vierde klas van een school in Gelderland. De andere zes boeken zijn gekozen door een team van docenten Nederlands. Alle boeken zijn gekoppeld aan literaire begrippen die je kent uit de lessen verhaalanalyse: spanning, personages, ruimte, tijd, thema's en motieven, en perspectief.

Als jury hebben jullie twee taken. Ten eerste gaan jullie bepalen welke tekst volgens jullie het meest literair is en welke het minst. Ten tweede gaan jullie bepalen welke tekst volgens jullie het best is en welke tekst het minst. Door hier met elkaar over te discussiëren, werken jullie aan twee leerdoelen: jullie leren formuleren wat jullie onder het begrip 'literair' verstaan (1) en jullie leren onder woorden brengen wat je eigen leessmaak is (2).

Veel lees- en jureerplezier!

01

Een jury vormen

Tijdens deze les vorm je een groepje met drie (of twee) medeleerlingen. Samen fungeer je de komende lessenreeks als jury. In deze openingsles legt je docent uit wat de taak van een literatuurjury precies is, zodat je weet wat er de komende weken van je verwacht wordt. Tijdens les 2 t/m 7 ga je vervolgens in je groepje twaalf teksten lezen, steeds met begeleidende discussievragen. Die discussievragen zijn bedoeld om goed grip te krijgen op de teksten waar jullie als jury een oordeel over gaan uitspreken. Dat oordeel is tweeledig: jullie bepalen als jury welke tekst het meest literair is, én jullie bepalen wat jullie de beste tekst vinden. In les 8 en 9 formuleren jullie je jury-oordeel en delen jullie dat met de rest van de klas.

Overzicht van de activiteiten in les 1:

- Je docent licht de bedoeling van de lessenreeks toe.
- Je docent legt uit wat een literatuurjury is.
- Je maakt tijdens de les de onderstaande opdracht.
- Aan de hand van de opdracht discussieer je klassikaal over de vraag wanneer een tekst volgens jullie *literair* is en wanneer een tekst volgens jullie *goed* is.
- Je wordt ingedeeld in een jurygroepje.

Opdracht

1 Er bestaan allerlei prijzen voor boeken en schrijvers, zoals de Libris Literatuurprijs, de Boekenbon Literatuurprijs en de P.C. Hooft-prijs. De jury van deze prijzen bestaat uit mensen met veel verstand van literatuur. Noteer voor jezelf:

- a. Welke eigenschappen op het gebied van inhoud, structuur/vorm en taalgebruik een verhaal volgens jou moet hebben, om goed gevonden te worden door mensen met veel verstand van literatuur.
- b. En: welke eigenschappen een verhaal moet hebben om **niet** goed gevonden te worden door mensen met veel verstand van literatuur.

2 Je gaat de komende lessen zelf plaatsnemen in een jury, en moet dus nadenken over de vraag wat jij goede verhalen vindt en waarom. Noteer nu voor jezelf:

- a. Waaraan een verhaal voor jou moet voldoen, wil je het goed vinden. Probeer onderscheid te maken tussen inhoud, structuur/vorm en taalgebruik.
- b. Wat voor verhalen je juist *niet* waardeert.

02

Spanning

Tijdens deze les ga je twee romanfragmenten lezen waarin het literaire begrip *spanning* een rol speelt. Vervolgens discussieer je in je jurygroepje over de antwoorden op de bijbehorende vragen.

Discussievragen

Schrijvers van een spannend verhaal doseren hun informatie heel precies. Jullie gaan beide fragmenten vergelijken op een aantal punten. Daarna draait het om de vraag wat jij spannender vindt.

1. Welk fragment spreekt je het meest aan en waarom?
2. Je gaat tijdens het lezen van beide fragmenten bepaalde woorden markeren en in een kolom plaatsen: trek een cirkel om alle woorden die iets zeggen over de gemoedstoestand van personages en onderstreep de woorden die te maken hebben met de onveilige situatie. Maak een kolom voor het verhaal van Vermeer en een kolom voor het verhaal van Schoeters. Zet de woorden die je gevonden hebt in de kolommen.
 - a. Wat valt je op als je naar beide kolommen kijkt? Schrijf je bevindingen op onder de kolommen.
 - b. Bij welk fragment zie je de meeste 'gevoelswoorden' terug? En vind je dat hier sprake is van vooral actiespanning of psychologische spanning?
3. In welk fragment speelt het aspect tijd en tempo een grotere rol? Is er dan sprake van versnelling van de tijd of van vertraging van de tijd?
4. In welk fragment staan meer aankondigingen van het onverwachte, is er meer mysterieus en wordt meer gesuggereerd?
5. Bij spanning maken we vaak onderscheid tussen actiespanning en psychologische spanning
 - a. Draait het in fragment 1, uit *Bella Italia*, om actiespanning of om psychologische spanning (of een combinatie)? Leg je antwoord uit.
 - b. Draait het in fragment 2, uit *Trofee*, om actiespanning of om psychologische spanning (of een combinatie)? Leg je antwoord uit.
 - c. Is er in beide fragmenten sprake van een intern conflict in het personage? Zo ja, benoem bij wie dit het geval is en omschrijf kort dit conflict.
6. Welk fragment vind jij spannender? Beargumenteer je keuze en zoom daarbij in op de keuze van de schrijver ten aanzien van het aspect tijd, de uitwerking van de personages en de gevoelswoorden.

Fragment 1

Suzanne Vermeer, *Bella Italia*

De zomervakantie van Hans, Petra en hun zoon Niels op een Italiaanse camping heeft veel weg van een ideaalplaatje. Niels maakt al gauw vrienden op de camping en gaat 's avonds met hen op stap naar het jeugdprogramma. Op een avond komt Niels echter niet thuis, terwijl het later en later wordt, en de ouders gaan op zoek naar hun zoon.

Hans checkte de ruimtes tussen alle bungalows om te zien of de jongens zich misschien verstopt hadden. Opeens dacht hij een geluid te horen en bleef doodstil staan. Het geschreeuw kwam vanaf het meer en het zou bijna zeker een groep jongeren zijn die 's avonds op de steiger zat.

Onderweg had hij de teleurstelling van zich afgeschud dat Mats en Niels niet bij Mats' tent waren. Hij had het even zo gehoopt en hij had de broer van Mats graag geloofd, dat ze zo weer zouden opduiken, maar iets in hem zei dat er wat gebeurd moest zijn. Niels was nu bijna een uur te laat, dat was echt niets voor hem. En hoe groot de camping ook was, vanuit alle hoeken kon je toch wel, zeker met de fiets, in een kwartier bij hun caravan komen, dus zelfs als hij een beetje te laat was geweest, zou het geen uur zijn. De ongerustheid begon om te slaan in paniek.

'Niels, ben je daar?!'

Niets. Terwijl hij verder liep, keek hij snel op zijn horloge. Nog een kleine twee minuten voordat hij terug moest naar de plek waar hij met Petra had afgesproken. Zo te zien was hij nog lang niet bij het einde van dit pad.

'Niels, ben je daar?!'

Hij bleef meteen staan toen hij dacht de stem van zijn zoon te horen.

'Niels?'

Hij hield zijn adem in. Vanuit het struikgewas klonk geritsel. Hij aarzelde geen minuut en liep de bosjes in. Zijn hartslag steeg. Het kon natuurlijk ook een opgeschrikt dier zijn, maar hij moest het zeker weten.

Opeens zag hij een gestalte tussen het struikgewas. Het silhouet van een volwassen man. Hans zette nog een paar stappen om hem te kunnen zien. Bij de voeten van de man zag hij een paar benen. Jongensbenen.

'Non l'ho fatto!' Met zijn handen omhoog liep de man langzaam naar achteren.

‘Hier blijven!’

De man draaide zich van hem weg en begon zich moeizaam met wild maaiende armen een weg door het struikgewas te banen.

Hans wist niet wat hij moest doen. Hij moest weten of de jongen op de grond nog in leven was. Of het Niels was...

‘Papa.’

Hans draaide zich wild naar waar het geluid vandaan kwam.

‘Niels?! Waar zit je?!’

‘Hier, papa.’ Niels zat een beetje verderop op de grond.

‘Wat is er gebeurd? Ben je in orde?!’

Niels was intussen zijn kant op gekropen. Hans nam zijn zoon vlug in zijn armen en bekeek hem aandachtig. ‘Ben je in orde? Heb je pijn?’

‘Ik kon er niets aan doen,’ fluisterde Niels in zijn oor.

Voordat hij hem geruststellend kon toespreken, stakte de adem in zijn keel. De jongen die nog op de grond lag, was niet in slaap gevallen. Stokstijf en met opengesperde ogen lag hij naast hen. Mats. ‘O, mijn god,’ mompelde hij. Langzaam duwde hij Niels van zich af, boog zich voorover en drukte twee vingertoppen tegen de halsslagader van het levenloze kind. Geen hartslag. Zijn eigen hart bonsde nu echter als een waanzinnige in zijn borstkas.

Hij nam een beslissing, legde zijn handen op de oren van Niels, trok hem tegen zich aan, haalde diep adem en riep zo hard als hij kon zijn vrouw.

Bella Italia © 2011 Suzanne Vermeer en AW Bruna

Fragment 2

Gaea Schoeters, Trofee

Hunter White leeft voor de jacht op groot wild: in die ultieme krachtmeting met de natuur voelt hij dat hij leeft. Maar als hij naar Afrika vertrekt om een neushoorn te schieten, de laatste van de big five die hem nog ontbreekt, geeft het lot de jacht een andere wending. Hij krijgt het aanbod om op een jonge jongen, !Nqate, van een Afrikaanse stam te gaan jagen en betaalt daar veel geld voor. Dat geld gebruikt de stam om een andere jongen, Dawid, te laten studeren in Amerika. Hoe kan Hunter dit voor zichzelf verantwoorden? En wie jaagt er nu eigenlijk op wie? David vergezelt Hunter op zijn jacht, maar in hoeverre is hij te vertrouwen?

Intussen zakt de zon steeds sneller; hier en daar hullen lange schaduwen de kloof al in het schemerduister. Nerveus kijkt Hunter om zich heen; voor het eerst in zijn leven bevindt hij zich in een situatie waarin hij continu op zijn hoede moet zijn. Dat heeft meer weg van een guerillaoorlog dan van een jacht; zelfs als je op groot wild jaagt, is het risico dat je als jager zelf wordt aangevallen beperkt, ofwel in de ruimte ofwel in de tijd. Het komt wel voor dat de prooi de jager aanvalt, maar dat gebeurt zelden onverwacht; de meeste wilde dieren gaan een confrontatie uit de weg, tenzij ze in het nauw gedreven worden of gekwetst zijn. (...) Maar nu, op deze jacht, is alles onveilig. Elk moment, op elk terrein.

!Nqate kan overal toeslaan. Voor het eerst in zijn leven jaagt hij op een prooi die weet dat hij bejaagd wordt en begrijpt wat dat betekent. Een prooi die niet alleen reageert op directe impulsen en bedreigingen, maar die vooruit kan plannen. En vooral: een prooi die tegelijkertijd op hem jaagt. Het was naïef van hem om te denken dat de jongen voor hen uitvlucht en zij hem achtervolgen. Misschien heeft hij hen laten voorgaan, zoals de buffel, en zit hij nu achter hen aan. Is Hunter de bejaagde in plaats van de jager. De ogen van een prooidier staan opzij in zijn hoofd, zodat het tijdens zijn vlucht zijn belager in de gaten kan houden; de ogen van een roofdier staan vooraan in zijn kop, want hem interesseert alleen de prooi die voor hem uitrent. Alleen wie bejaagd wordt, kijkt achterom. Hunter is niet uitgerust voor deze rol. Het besef van de dode hoek in zijn rug geeft hem kippenvel, ondanks de hitte; onrustig draait hij zich om en scant het terrein. De zon valt laag over de randen van de kloof heen en rekt de silhouetten van de kleine boompjes uit tot lange lijnen. De schaduwvlekken bieden uitstekende camouflage aan iemand die hen achterna zit. Automatisch grijpt hij zijn geweer wat steviger vast, maar de zwaarte van het metaal in zijn handpalm geeft hem niet het gebruikelijke geruststellende gevoel; het is een illusie dat zijn wapen hem onaanraakbaar maakt. Het zware kaliber mag dan wel aanstormende buffels en nijlpaarden afstoppen, het beschermt hem niet tegen gifpijlen, die onopgemerkt uit het niets op hem afgeschoten worden. Of tegen boobytraps, zoals die van daarnet. Het essentiële verschil, beseft hij plots, is dat dieren niet doden van op afstand, alleen de mens doet dat. Hij moet !Nqate niet zien als een leeuw, maar eerder als een schorpioen: een vijand die je niet ziet tot het te laat is. En hoe donkerder het wordt, hoe kwetsbaarder zij worden en hoe meer !Nqate in het voordeel is.

‘We moeten een plek zoeken voor de nacht.’

De nabijheid van Dawids stem doet Hunter schrikken. De jongen is ongemerkt naast hem komen staan, en kijkt net als Hunter zorgelijk naar het vallende duister.

Trofee © 2020 Gaea Schoeters en Querido

03

Ruimte

Tijdens deze les ga je twee romanfragmenten lezen. Vervolgens discussieer je in je jurygroepje over de antwoorden op de bijbehorende vragen.

Discussievragen

1. Lees de beide fragmenten. Welke tekst spreekt jullie het meeste aan? Waarom precies?
2. Onderstreep in beide fragmenten *voor jezelf* alle informatie die je krijgt over de **ruimte** waar het verhaal zich afspeelt. Bespreek vervolgens *met elkaar* in welk fragment jullie de ruimte het meest interessant uitgewerkt vinden. Waarom vinden jullie dat?
3. In beide fragmenten kan het hoofdpersoonage niet helemaal geloven dat de gebeurtenissen zich daadwerkelijk afspelen, en dat er geen sprake is van een droom. Vinden jullie dat de ruimte in het fragment uit *Drägan Duma* bijdraagt aan de spanning tussen droom en werkelijkheid? En hoe zit dat voor het fragment uit *Arc*?
4. In het fragment uit *Drägan Duma* verschijnt de draak in een weiland.
 - a. Wat vinden jullie van de keuze voor een *weiland* als plaats waar de ik-verteller de draak ziet?
 - b. Zijn er andere plekken denkbaar waar de schrijfster de draak had kunnen plaatsen?
 - c. Wat zouden de consequenties daarvan zijn geweest?
5. In het fragment uit *Arc* ligt de goeroe in een kamer met uitzicht op de rivier de Ganges.
 - a. Vinden jullie het iets toevoegen dat juist deze rivier in het fragment wordt genoemd?
 - b. Zoek informatie over de Ganges op. Op de website van National Geographic kun je bijvoorbeeld duidelijke informatie vinden. Verandert je antwoord op de vorige vraag hierdoor?
6. Welk fragment vinden jullie, afgaande op jullie antwoorden op de vorige vragen, het meest literair? Waarom?
7. Zien jullie het literaire concept (spanning) uit de vorige les terug in de fragmenten? Laat aan de hand van concrete voorbeelden uit de tekst zien waar.

Fragment 1

Patty van Delft, *Drăgan Duma: Zij Die Hoort*

De 16-jarige Jill woont, na weggelopen te zijn bij haar zoveelste pleeggezin, in een kraakpand met drie leeftijdsgenoten. Naast hen, en haar saaie baantje in een rustige boekhandel, heeft ze alleen nog haar boeken, het liefst fantasyboeken met draken erin. Ze denkt echter steeds vaker iets van de fantasiewereld uit deze boeken in haar eigen wereld te zien...

Ik knipper verward terwijl de mist in mijn hoofd optrekt. Waar ben ik wakker van geworden? Mijn ogen worden naar het raam getrokken. Oh, ik slaap vast nog. Dat moet wel, want op het weiland aan de overkant tekent zich onmiskenbaar de vorm van een draak af tegen de langzaam lichter wordende lucht. Ik staar een tijdje uit het raam en besluit, omdat dit duidelijk een fijnere droom is dan mijn terugkerende nachtmerrie, om de draak eens van dichtbij te bekijken. Ik glijp onder de deken vandaan en loop de trap af. Als ik de voordeur opendoe, zie ik dat de draak nog steeds op het weiland staat. Ik steek zonder te kijken de straat over, mijn blik strak op de draak gericht. Een laag, herkenbaar brommend geluid bereikt mijn oren en even aarzel ik voordat ik het vochtige gras op stap. Volgens mij komt dat brommende geluid uit de draak. Ik loop over het weiland en merk dat mijn sokken nat worden van de dauw. Misschien had ik mijn schoenen aan moeten doen. Ach ja, daar is het nu toch te laat voor. Als ik dichterbij kom, zie ik een schim naast de draak staan.

De schim. Natuurlijk. Ik blijf doorlopen totdat ik nog maar een paar meter van de draak verwijderd ben. Mijn mond valt open. Nooit gedacht dat ik de fantasie heb om een waanbeeld op te roepen dat er zo schitterend uitziet. De draak voor me is echt prachtig. Donkergroen met glanzende schubben die iriseren in het maanlicht. Gefascineerd staar ik naar zijn enorme vleugels die tegen zijn zij gedrukt zijn. Zijn groene ogen lijken te pulseren en uit zijn keel komt het diepe, brommende geluid. Gehypnotiseerd blijf ik de draak aanstaren waardoor ik niet merk dat er iemand naast me komt staan. Ik schrik van zijn stem als hij begint te praten.

‘Dat is Sherfaroth en ik ben Jordian.’

Als ik opzij kijk, staat de jongeman uit de winkel naast me. Hij kijkt me vriendelijk aan en ik snak geschrokken naar adem.

‘Ik weet dat het een dag te laat is, maar ik hoop dat je het leuk vindt. Ik denk van wel, want je hebt het tenslotte zelf uitgezocht.’

Hij glimlacht naar me. Wat loopt hij nou te raaskallen? Dan zie ik dat hij een in paars papier verpakt pakje in zijn handen heeft. Paars papier uit de boekenwinkel. Het drakenboek. Het

boek dat hij gisteren bij mij heeft gekocht. Of was het vandaag? Voor de verjaardag van zijn vriendinnetje of zo. Vol onbegrip staar ik hem aan totdat hij het pakje in mijn handen drukt.

‘Hier, het is voor jou. Pak je het niet uit?’

Behalve geestelijk, ben ik nu ook lichamelijk in de war, want mijn mond opent en sluit zich als die van een vis en mijn handen beginnen te trillen. Jordian kijkt me bezorgd aan terwijl ik hem stom sta aan te gapen. Tot...

Misschien hadden we dit anders moeten aanpakken. Die tweebener is duidelijk in de war.

De stem schalt door mijn hoofd en ik draai me om alsof ik gestoken ben. De draak heeft zijn kop laten zakken en kijkt me doordringend aan. Nee, niet de draak, maar “Sherfaroth”.

‘Kon je horen wat hij zei?’ vraagt Jordian. Ik knik kleintjes. ‘Hm, dat is interessant.’

Hij wrijft over zijn kin met zijn blik op Sherfaroth gericht. Ik staar naar het paarse pakje in mijn handen en probeer niet te hyperventileren. Het is een droom, zeg ik tegen mezelf. Gewoon een droom.

Waarschijnlijk om me te kalmeren, legt Jordian zijn hand op mijn arm. Ik spring zowat een meter de lucht in.

‘Sorry, dat we je zo hebben laten schrikken. Ik ben bang dat we deze opdracht helemaal verkeerd doen. Jeetje, nooit gedacht dat dit zo moeilijk zou zijn. Er is nou niet bepaald een handboek voor dit soort situaties, snap je? Jij bent de eerste in, nou, wel meer dan honderd jaar, denk ik.’

Ineens heb ik mijn stem teruggevonden. ‘Ik ben de eerste in meer dan honderd jaar? De eerste wat?’

De eerste mens van de Buitenwereld met de gave van de magie.

Magie? De Buitenwereld?

‘Ik snap het niet’, stamel ik.

Drägan Duma: Zij Die Hoort © Patty van Delft en Celtica

Fragment 2

Richard Osinga, Arc

De hersenwetenschapper Neil Canterbury is in Varanasi, een stad in India. Daar ontmoet hij Dharma, lid van een sekte genaamd 'Aghori'. De Aghori aanbidden een goeroe die zich alles kan herinneren wat er sinds het begin van de mensheid is gebeurd. In onderstaand fragment lees je hoe Neil met Dharma meegaat naar de ruimte waarin de goeroe zich bevindt.

Een lage deur verschaft toegang tot een donkere gang, die uitmondt in een tweede binnenplaats, nauwer dan de eerste. Langs de muur zitten Aghori, verzonken in meditatie. Geen van hen lijkt iets te merken van de komst van Neil. Ze zitten bewegingloos op hun krukjes, ze staren zonder iets te zien en ze zingen een zang van sombere tonen.

Dharma opent een nog lagere deur en Neil moet zich nu zodanig bukken dat hij niet kan zien wat zich voor hem bevindt. De lage gang komt uit bij een trap, die vochtig is en smal. Ze dalen de natte treden af en komen in een ruimte die muf is en donker. Een klein raam kijkt uit op de Ganges, die traag voorbij-stroomt.

Met zijn kin wijst Dharma naar een witte doek die van de ene kant van de kamer naar de andere gespannen is. 'Dit is onze goeroe,' zegt hij. 'Hij herinnert zich alles wat sinds het karnen van de zee is gebeurd. Hij heeft alle herinneringen van de wereld in zich opgenomen. Er zijn herinneringen die hij niet begrijpt omdat niemand zich kan voorstellen hoe het is om een mier te zijn of een olifant, ook de herinneringen van een weekdier zijn ongrijpbaar en slechts in geuren en klanken te begrijpen, maar het geeft niet of je het begrijpt. Hij is één met het al. Hij weet alles.'

De goeroe ligt stil in de linnen doek die als een hangmat is opgehangen aan twee enorme, roestige haken in de muur. Neil schuifelt eerbiedig naderbij. Het gezicht van de goeroe is pafferig, zijn armen en benen zijn graatmager, alsof zijn spieren geheel geatrofieerd zijn, zijn huid is gelig en vaal. Op verschillende plekken druipst vocht uit etterende wonden, maar zijn ogen dansen een opgewonden dans achter hun gesloten oogleden.

'Is hij ooit wakker?' fluistert Neil.

'Altijd en nooit. Hij is één met alles. Kun je nog een druppel zijn als je de zee bent?' 'Hoe blijft hij in leven?'

'We brouwen een speciale drank die bestaat uit rauwe eieren, melk, arak en rijstwater. Hij hoeft zijn mond niet te openen om deze drank tot zich te nemen.'

Neil kreunt bij het idee van een plechtige schare volgelingen die hun goeroe voeden door met een spuit een alcoholische drank in zijn anus te injecteren. Door het smalle raam komen de laatste zonnestralen van de middag de ruimte binnen. Neil ziet dat de hemel rood kleurt op een manier die hij buiten zijn dromen nooit eerder gezien heeft. Vier Aghori komen de trap afgedaald, de eerste draagt een fijn geweven witte doek. Zodra ze de ruimte betreden leggen ze de lap op de grond.

Arc © 2021 Richard Osinga en Wereldbibliotheek

04

Tijd

Tijdens deze les ga je twee romanfragmenten lezen. Vervolgens discussieer je in je jurygroepje over de antwoorden op de bijbehorende vragen.

Discussievragen

1. Welk fragment spreekt je het meest aan en waarom?
2. In welke historische tijd spelen deze fragmenten zich af? Waar heb je dit uit afgeleid?
3.
 - a. Als je alleen kijkt naar hoe de personages in het eerste fragment zich gedragen en wat ze zeggen en doen, zou je zo iemand dan ook nu tegen kunnen komen? Leg je antwoord uit.
 - b. Hoe zit dit met de personages uit het tweede fragment? Leg je antwoord uit.
 - c. Vergelijk je antwoord bij 3a en 3b, hoe kan je de overeenkomsten en/of de verschillen verklaren?
4. Bij het aspect 'tijd' heb je geleerd over chronologie, versnellingen, vertragingen, flashbacks en flash forwards.
 - a. In welk van beide fragmenten is sprake van een vertraging? Geef aan waar je deze vertraging precies aantreft.
 - b. Welk effect heeft de vertraging op jou als lezer?
5. Stel, jij bent de auteur van fragment 1 én 2. Je wil in beide fragmenten een flashback toevoegen, waarin de keuzes die de personages nu in dit fragment maken, worden verklaard aan de hand van een gebeurtenis uit het verleden.
 - a. Op welke plek voeg je de flashback toe in fragment 1 en op welke plek in fragment 2? Waarom daar?
 - b. Bespreek je antwoord: zouden jullie de flashback op hetzelfde punt toevoegen? Waarom wel/niet? Hebben jullie hetzelfde doel met de flashback? Wat zijn de verschillen?
6. Zien jullie literaire concepten (spanning, ruimte) uit de vorige lessen terug in de fragmenten? Laat aan de hand van concrete voorbeelden uit de tekst zien welke.

Fragment 1

Arthur Japin, *Een schitterend gebrek*

Lucia ontmoette op veertienjarige leeftijd haar grote liefde aan het hof waar haar ouders werkten in Italië. Wanneer haar gezicht door ziekte blijvend verminkt raakt, slaat ze op de vlucht en uiteindelijk komt ze in Amsterdam terecht. Ze belandt in de prostitutie, maar weet zichzelf ook weer omhoog te werken en in hogere sociale kringen te begeven. Met haar vriend mister Jamieson gaat ze elke donderdag op stap, tot hij haar op een dag meeneemt naar het Amsterdamse spinhuis – een plek voor veroordeelde vrouwen die Lucia maar al te bekend is.

De vrouwen zitten er op lage stoeltjes, zoveel mogelijk met hun rug naar het publiek. Hun hoofden houden ze laag, de schouders opgetrokken, uit angst door een hard voorwerp te worden geraakt. Zij zouden zich beter kunnen omdraaien zodat ze zien wanneer en uit welke hoek een aanval dreigt, maar de blikken die de bezoekers hun toewerpen zijn nu eenmaal pijnlijker dan projectielen. Het is officieel niet langer toegestaan de gevangenen iets naar het lijf te werpen, maar traditioneel is het hoogtepunt van dit vermaak juist dat men de tentoongestelden hard probeert te raken. Tegen een kleine vergoeding boven op de entreprijs staat de portierster dan ook toe dat men voor dit doel onschuldige voorwerpen mee naar binnen brengt. Tussen de proppen en de schillen verstoppen de bezoekers echter niet zelden ook onrijpe appels of erger. Zij willen waar voor hun geld, en de feestvreugde is nooit groter dan wanneer men aan een van de hoeren een kreet weet te ontkloken. Wie het lukt van een van de meisjes bloed te trekken wordt door de menigte als held onthaald. Hiervoor worden zelfs wedstrijden gehouden en onderlinge weddenschappen afgesloten. Alsof dit hele spektakel hun ontgaat zitten de vrouwen om wie het draait gebogen over hun werk.

Het spinhuis van Amsterdam is, net als dat van Delft, Leiden en 's Gravenhage, een trekpleister onder het gemene volk. Voor slechts twee stuivers kan men zich er onbeperkt vermaken. Zo zijn er altijd wel enkele opgeschoten jongens te vinden, die door verwensing en beschimping van de gevangenen indruk hopen te maken op hun verloofdes, want vreemd genoeg bestaan er wichtjes op wie zoiets werkt. Bovendien wordt de strafinrichting in iedere reisbeschrijving aanbevolen, zodat geen buitenlander Amsterdam verlaat zonder souvenir aan deze typisch Hollandse attractie.

‘Onbegrijpelijk,’ lachte mister Jamieson, ‘dat u hier nooit eerder bent geweest. Terwijl u om de hoek woont!’ Hij sprak zonder zijn ogen van de tentoongestelde vrouwen af te halen, waardoor hij mijn ongemak niet opmerkte. ‘Waar ter wereld vind je zo’n vertoning?’ Hierna vroeg hij mij met welke middelen de heropvoeding in dit gesticht werd afgedwongen en hoe men zien kon welke van de vrouwen nu dieveggen en welke hoeren waren, want in zijn ogen waren allen even lelijk.

Mister Jamieson dacht mij een plezier te doen.

Op de zolder, waar de hoeren in een grote kooi werden tentoongesteld, samen met anderen die hun plaats als vrouw geweest diende te worden, gaf ik Jamieson naar waarheid uitleg, want hij drong erop aan dat ik alles zou vertellen wat mij over deze inrichting bekend was. Ik deed dat kort en afgemeten want zijn medelevende kreten stoorden mij en ik wilde niet dat de vrouwen ze opvingen.

(...)

De vertoning was ondraaglijk. Ik nam mister Jamieson bij de arm. Hij zag zelf grauw van schaamte en verontschuldigde zich dat ik dit om hem moest meemaken. Wij probeerden door het gepeupel naar de uitgang te komen, maar men rook bloed en liet ons niet zomaar door. Mijn begeleider liep hierbij zelfs een klap op en ikzelf werd tegen de palissade geduwd die de bezoekers van de gedetineerden scheidt. Op dat moment werd de eenzame vrouw, die nog altijd met de rug naar ons toe zat, geraakt door een eind hout dat iemand binnen had gesmokkeld. Haar adem stokte. Zij verrees uit haar stoel, elke zenuw in haar lijf gespannen. Zo bleef zij staan, terwijl het joelen vol verwachting stilviel. Alleen een kinkel durfde nog en spuwde een wel-gerichte klodder die haar vol in de hals trof. Zij veegde de smet niet weg maar hield nog enkele tellen in.

Een schitterend gebrek © 2003 Arthur Japin en Arbeiderspers

Fragment 2

Stefan Brijs, *Post voor mevrouw Bromley*

In Londen melden duizenden jongemannen zich aan om te gaan vechten tegen de Duitsers. Martin Bromley, zeventien en te jong voor het leger, probeert de twee jaar oudere John Patterson te overreden samen in dienst te gaan, maar die wil zijn droom op te gaan studeren niet opgeven. Uiteindelijk slaagt Martin er met een list in naar het front te vertrekken en blijft John achter in een stad waar de druk op dienstweigeraars (als John en zijn vriend William) toeneemt.

Anders dan William had verwacht, kwam er op straat nog steeds geen protest tegen de oorlog op gang. Er spoelde integendeel een zoveelste golf van solidariteit over de stad. Overal werden initiatieven genomen om geld in te zamelen voor mutsen, handschoenen, waterdichte tunieken, sigaretten, scheermesjes, tondeldozen en zoveel meer. Op pleinen verschenen tafeltjes en kraampjes, waarachter vrouwen en kinderen vlaggen en zelfgemaakte prullaria verkochten. Bejaarde mannen die zelf geen rode duit hadden, boden bij de kruidenier en aan drukke kruispunten de rijkere vrouwen aan hun boodschappen naar huis te dragen of hen de straat over te helpen. De fooi van enkele penny's die ze daarmee verdienden, stopten ze vervolgens in een van de vele collectebussen, waarmee andere weldoeners op straat de voorbijgangers uitnodigden om een bijdrage te storten, goedschiks of kwaadschiks.

'Steun onze soldaten! Steun onze soldaten! Hé, jij daar, met je bruine pet, een penny voor jouw makkers die wel aan het vechten zijn!'

Ook werden er weer op grote schaal soldaten geronseld. Niet alleen aan het westfront waren nieuwe krachten nodig, ook voor de strijd tegen de Turken, die zich bij de Duitsers hadden aangesloten. In februari was er verwoed gevochten bij de Dardanellen, een smalle doorgang tussen de Middellandse Zee en de Zwarte Zee. Om rekrutering te bevorderen verschenen in de kranten paginagrote advertenties en in het straatbeeld doken nieuwe rekruteringsposters op, nog agressiever van toon.

Is je vriendje jou nog wel waard?

Hé jongeman, moet jij geen kaki dragen?

Kunnen er Britten aan de kant blijven staan terwijl de Duitsers onschuldige mensen ombrengen?

De tegemoetkomingen aan de achterblijvende gezinnen werden verhoogd en, wat me het meest verontrustte, er kwamen huis-aan-huisbezoeken. William had me verteld dat groepjes soldaten overal aanklopten op zoek naar mannen die zich nog niet hadden aangemeld.

Toen ik dat tegen mijn vader zei, stelde hij me gerust.

‘Ze zetten hier geen voet binnen, John.’

(...)

Dat niets liep zoals hij het hoopte, maakte William nerveus. Opstandig. Ook tegenover mij. De oorlog was ons als een wig uit elkaar aan het drijven. Onze meningen botsten steeds vaker, niet omdat ik hem aanviel of zwaar bekritiseerde, maar omdat hij met de dag minder kon verdragen. Toen hij op een keer zei dat de mensen reageerden alsof hun hersenen van steen waren en ik terloops opmerkte dat ze misschien gewoonweg hun hart volgden, viel hij tegen mij uit.

‘Laat je me vallen, Patterson?’

(...)

‘Je wilt dus dat ik mij aanmeld,’ was Williams eerste reactie toen ik mijn droom uit de doeken had gedaan.

‘Wat zeg je?’ vroeg ik verrast.

‘Zoals mijn vader wil je dus dat ik mij aanmeld,’ zei hij nu met nog meer nadruk. (...) ‘Je maakt een grapje,’ zei ik.

‘Nee, John, dit is geen grap!’ barstte hij tegen me uit. ‘Mijn vader, jij, iedereen, allemaal willen jullie hetzelfde! En ik ben het zat, John, hoor je me, ik ben het zat!’

Het duurde minuten voor hij gekalmeerd was.

Post voor mevrouw Bromley © 2011 Stefan Brijs en Atlas Contact

05

Personages

Tijdens deze les ga je twee romanfragmenten lezen. Vervolgens discussieer je in je jurygroepje over de antwoorden op de bijbehorende vragen.

Discussievragen

1. Lees beide fragmenten. Welk fragment spreekt je het meest aan? Waardoor komt dat?
2. Verzamel uit de fragmenten wat je weet van de hoofdpersonen. Noteer alles, zowel innerlijke als uiterlijke kenmerken, in de tabel. Kijk ook naar hoe anderen naar het personage kijken en op haar reageren.

DANIELLE	SALOMÉ

Welke rij is het langst? Vind je dat personage dan ook interessanter?

3. Omcirkel in de tabel waardoor je het meest te weten komt over Danielle. Doe dit ook bij Salomé. Leer je de personages vooral kennen door wat ze doen en denken of door hun verhouding tot andere personages?
4.
 - a. Noem een of meer overeenkomsten tussen het taalgebruik van de personages.
 - b. Zie je ook verschillen?
 - c. Wat zegt het taalgebruik over de personages?
5. Beide ik-figuren zitten klem in de situatie.
 - a. Hoe komt dat?
 - b. Van zowel Danielle als van Salomé weet je aan het eind niet hoe ze uit de lastige situatie gaan komen. Wat zou jij doen als jij Salomé was? En wat als jij Danielle was?
6. De vorige lessen hebben jullie het over spanning, ruimte en tijd gehad. Zie je deze concepten ook terug in de fragmenten? En op welke manier?

Fragment 1

Mel Wallis de Vries, *Wreed*

Danielle is met haar vriendinnen Loulou, Madelief en Robin op skivakantie. Het huisje, dat Danielle geregeld heeft, blijkt bij aankomst echter niet helemaal wat ze ervan verwachtten.

‘Oh my god!’ Loulous harde stem knalt door het appartement. ‘Dit moet een nachtmerrie zijn. Wake me up, please!’ Haar ogen flitsen langs de vergeelde gordijnen, het iniminikeukentje, de versleten grijze vloerbedekking, het gammele bankstel. ‘Het lijkt hier wel de funcking kringloopwinkel.’

Met een zwaai trekt Loulou een willekeurige deur open. ‘Gadver de gadver de gadver. Dit is echt de smerigste badkamer die ik ooit heb gezien! En dan die lucht! Het stinkt hier naar stront.’

Over Loulous schouder tuur ik een badkamer in die niet veel groter is dan een kast. ‘Zo erg is het toch niet?’ zeg ik, terwijl ik het smoezelige douchegordijn en de stinkende wc probeer te negeren.

‘Ik had slippers moeten meenemen,’ zucht Robin. ‘Je denkt toch niet dat ik hier op blote voeten ga rondlopen?’

‘Bang voor voetschimmels?’ vraagt Madelief.

‘O, please, hou op.’

Loulou negeert hen en loopt naar de volgende deur. ‘Wat zullen we hier hebben?’ Ze gooit de deur open. ‘Ah, een slaapkamer.’

Robin, Madelief en ik drommen achter haar rug samen. Lichtelijk benauwd schieten mijn ogen door de ruimte. Een stapelbed, een kast en grijze gordijnen voor het raam. Echt gezellig is het niet, maar er is ook niks mis mee. Opgelucht haal ik adem.

‘Wat ranzig,’ snuift Loulou.

Inwendig kreun ik. Wat heeft ze nu weer gevonden?

Loulou trekt een dekbed van het onderste stapelbed. ‘Kijk! Allemaal gele vlekken. De hele matras zit eronder. Kots, kwijl, sperma, het kan van alles zijn.’

‘Kappen, Lou,’ rilt Robin. ‘Dit is echt te smerig.’

‘Te smerig? Het is de waarheid.’ Loulou kijkt om zich heen. ‘Waar is de andere slaapkamer trouwens? Ik zie geen deuren meer.’

Robin en Madelief draaien zich om.

‘Nu je het zegt,’ mompelt Robin. ‘Het was toch een driekamerappartement?’

Volgens de omschrijving op internet wel. Prachtig driekamerappartement met ruime slaapkamer met stapelbed. De praktische tweede slaapkamer heeft een comfortabel tweepersoonsbed en is gemakkelijk van het woongedeelte af te sluiten.

Maar waar is de deur dan? Mijn hoofd draait als een vuurtoren in het rond. En dan zie ik het. Een smoezelig dichtgetrokken gordijn naast de kapstok. O nee, laat het alsjeblieft niet waar zijn.

Loulou heeft het gordijn ook gezien, want ze stevent er met grote passen op af. In één beweging rukt ze het open.

‘The nightmare continues,’ zegt ze dan.

We staren allemaal naar een tweepersoonsbed dat tevoorschijn is gekomen. Het staat ingeklemd tussen drie muren. Er is maar één manier om in het bed te komen: via het voeteneinde. Maar het ergst is misschien nog wel dat er helemaal geen ramen in de nis zitten.

‘Oh my god, oh my god,’ mompelt Robin. ‘Dit is een doods-kist met kussens. Ik kan hier echt niet slapen. Ik heb claustrofobie.’

Loulou laat het gordijn dichtvallen. Met gespreide benen gaat ze ervoor staan. ‘Wie heeft dit appartement geregeld?’ Als een generaal kijkt ze ons een voor een aan.

Robin schudt haar hoofd. ‘Ikke niet. Als ik deze vakantie had geregeld, dan zaten we nu in een vijf-sterrenhotel.’

‘Wat maakt het uit wie het heeft geregeld?’ zegt Madelief. ‘Ik bedoel, ik heb het ook niet geregeld, maar anders had –’

‘Dan blijft er dus nog één iemand over,’ onderbreekt Loulou haar. ‘Danielle!’ Ze kijken alle drie naar mij. Geweldig.

Wreed © 2014 Mel Wallis de Vries en De Fontein

Fragment 2

Simone Atangana Bekono, *Confrontaties*

De zestienjarige Salomé Atabong zit vast in een jeugddetentiecentrum, omdat ze op een middag twee schoolgenoten ernstig heeft mishandeld. Ze probeert haar hoofd koel te houden tussen de andere meiden, irritante psychologen en treiterende begeleiders.

De directeur verwacht me de volgende dag na de lunch. Marissa lacht me tijdens gym uit. We rennen rondjes op het recreatieplein met stopwatches in onze handen om te timen hoe snel we zijn. Henny zit verdrietig aan de kant met een gele bidon, vuurrood in het gezicht, haar zware borsten bewegen met elke snelle ademstoot op en neer.

‘Volgens mij begrijp jij het hele idee niet, man,’ zegt Marissa terwijl we Feline inhalen en daarna Ashli.

‘Ik ga niet,’ zeg ik nog een keer.

‘Geloof mij, je gaat wel.’ Ze trekt een sprintje om stoer te doen en terwijl ik mijn rondje afmaak denk ik erover na. Met haar vlechten achter haar aan wapperend lijkt ze over het plein te vliegen, zo snel als een auto die bijna uit de bocht vliegt.

‘Ben ik de enige die het fucking heftig vindt dat we therapie krijgen van iemand die op tv is geweest?’ vraag ik dan, als Marissa hijgend weer naast me komt lopen.
‘Nee.’

‘Wat is het dan?’

Marco, die met Savanna in het midden staat, blaast op een fluitje en we mogen stoppen met rennen. ‘Eerst stopwatches inleveren!’ roept hij en we lopen naar Savanna toe, die de stopwatches in een bak verzamelt. Marco begint ballen uit een net te halen en gooit ze naar vier meiden, onder wie Marissa. Ze

vangt de bal op met de wreef van haar voet.

‘Ik denk dat jij de enige bent die hier zit voor een hate crime ofzo?’ ‘Het was geen fucking hate crime.’ ‘Je haat ze wel?’
‘Dude.’

We gaan net als de rest tegenover elkaar staan en schoppen de bal heen en weer. Elke keer als ik de bal naar haar schop probeert Marissa een trucje, allerlei moeilijke shit waar ik echt geen zin in heb, en daarna kopt of schopt ze de bal richting mij. Henny is opgestaan en omdat we met oneven aantallen zijn, speelt zij met Savanna.

‘Het was geen hate crime. Ik wilde gewoon dat ze ophielden,’ zeg ik.

‘Ik judge niet, hoor!’ roept Marissa terwijl ze de bal in haar nek legt en een aantal sprongetjes maakt, drie vier vijf keer, voor hij valt en ze ’m nonchalant met een tik van haar tenen weer tussen haar benen krijgt. ‘Als ik die shit over me heen zou krijgen op zo’n kaaskoppenkutschool als de jouwe, zou ik ook para gaan. En dan no Fuckface van Gestel als therapeut?’

‘Ja dat,’ zeg ik.

‘Zeg gewoon dat je gevoelig bent. Toon emoties,’ zegt ze. Ze maakt aanstalten om de bal te schoppen, komt erop afgerend, maar in plaats van voluit te schoppen, tikt ze er alleen zachtjes tegenaan, schept ’m de lucht in en begint hoog te houden.

‘Afspelen!’ buldert Marco en hij blaast hard op het snerpande fluitje. Er wordt gevloekt. Ik leg mijn handen op mijn oren. Marissa grijnst en stroopt al koppend de mouwen van haar sporttrui op. De tattoo van haar ma’s gezicht staart me vanaf de binnenkant van haar arm aan.

‘Je begrijpt het niet, man. Je moet het jezelf niet zo moeilijk maken. Als je gaat huilen, krijg je toch geen straf,’ zegt ze en ze laat de bal op het asfalt van het recreatieplein stuiteren en schopt ’m dan naar mij. Ik ontwijk te laat en hij komt hard tegen mijn buik.

‘Tyfus,’ roep ik.

Marissa kakelt van het lachen.

‘Huilen, bitch!’

Confrontaties © 2020 Simone Atangana Bekono en Lebowski

06

Perspectief

Tijdens deze les ga je twee romanfragmenten lezen. Vervolgens discussieer je in je jurygroepje over de antwoorden op de bijbehorende vragen.

Discussievragen

1. Welk fragment spreekt je het meest aan en waarom?
2. Bij welk fragment krijg je een beter beeld van het slachtoffer? Hoe komt dat?
3. Welk fragment maakt je nieuwsgieriger naar hoe het verhaal verdergaat? Wat heeft dat te maken met het gekozen perspectief, volgens jullie?
4. Bij welk van de fragmenten kan het vervolg van het verhaal nog meerdere kanten op? Wat heeft dat met het perspectief te maken?
5. Zien jullie literaire concepten uit de vorige lessen (spanning, ruimte, tijd en personages) terug in de fragmenten? Laat aan de hand van concrete voorbeelden uit de tekst zien welke.

Fragment 1

Thomas Olde Heuvelt, *Echo*

Nick, een gedreven bergbeklimmer, heeft met zijn klimmaatje Augustin de mysterieuze berg de Maudit beklommen. Ze krijgen een ongeluk, waarna Augustin spoorloos verdwijnt en Nick alleen terugkeert – met een zwaargewond gezicht. Nicks vriend Sam merkt dat zijn vriend na thuiskomst niet meer dezelfde is. Er gebeuren enge dingen: mensen staan doodsangsten uit bij Nick, worden spontaan duizelig en misselijk, of plegen zelfs zelfmoord als ze hem gezien en gesproken hebben. Sam probeert toch met hem samen verder te leven zoals vroeger, tot hij op een nacht wakker wordt en zich realiseert dat zijn nachtmerrie, waarin hij vastgebonden is aan zijn mondhoeken, ineens wel heel dichtbij komt.

... ik besepte dat ik wakker was en nog steeds metaal proefde. En ineens bij mijn volle bewustzijn schudde ik wild mijn hoofd en voelde steken snijden in mijn wangen en hals. Ik lag verstrikt in iets. Een woeste, slaapdrongen paniek golfde over me heen, maar ik hield onmiddellijk op met bewegen, bang dat ik mijn gezicht van alle kanten openhaalde. Bracht mijn handen naar mijn hoofd.

Voelde prikkeldraad.
Nee, ijzerdraad.

Het soort ijzerdraad waarvan Nick dit voorjaar een afrastering onder de heg in de tuin had gemaakt, zodat Ramses niet naar de tuin van de burens kon graven.

Het soort ijzerdraad van de rol die in de kelder stond. Nick. O Jezus, was Nick in de kamer?

Zelfs in mijn desoriëntatie begreep ik dat als hij nog steeds in de kamer was, als hij stond toe te kijken hoe ik ontwaakte en ontdekte dat mijn hele gezicht bij mijn mondheken zat ingewikkeld met ijzerdraad, strakgetrokken en vastgedraaid achter mijn nek, dat er nog iets veel ergers zou gebeuren. De angst was vlijmscherp en heet en keerde mijn gezichtsveld volkomen naar binnen. Het was of mijn zintuigen een overlevingssysteem in werking stelden dat zich louter beperkte tot mijn onmiddellijke omgeving. Daarbuiten was de kamer wazig, daarbuiten dat licht een onwerkelijke zinderende glans alsof je onder water recht in de zon staarde. In dat licht dansten donkere vlekken, maar geen ervan was Nick.

En toch kwam die schok, venijnig en koud, toen de eerste paniek wegebde en de vlekken aan de rand van mijn gezichtsveld vaste vormen begonnen aan te nemen. Overal op de muren – links, rechts, boven het bed – stonden groteske zwarte vogels getekend.

Nick staarde lange tijd naar de muren. Zijn hand wreef gedachteloos tegen de smileymond op het verband en hij had een uitdrukking die zowel ongeloof, verslagenheid als een vreselijke vermoeidheid uitstraalde. Ten slotte typte hij:

Het spijt me verschrikkelijk. Ik heb geen enkele herinnering aan dat ik dit heb gedaan.

(...)

Digitale dagboekfragmenten van Nick Grevers

(In de behandelkamer)

‘Hoe gevaarlijk kan ik worden? Dat moet ik weten, voor het straks te laat is.’

Met holle ogen staarde ik dr. Claire Stein aan. Ik was me er pijnlijk van bewust hoe ik op haar moest overkomen: met mijn ingezakte schouders, mijn gezicht in mijn handen en mijn ogen tussen mijn vingers ongetwijfeld bloeedoorlopen moest ik in haar ogen wel het toonbeeld zijn van een psychiatrische patiënt. Een gestoorde patiënt. Maar de huid onder het verband kon alleen ik voelen, en die was droog en heet en kloppend.

Er broeide daar iets.

‘Is het wel eens in je opgekomen om Sam pijn te doen?’ ‘Nee. De gedachte alleen al!’ ‘De impuls is er niet?’

‘Nee.’

‘Zelfs niet als je ’s nachts wakker ligt en de nare gedachten over je verminking je besluipen?’
‘Ik hou van Sam. Ik wil hem beschermen.’

‘En toch heb je hem door de kamer gesmeten. Je hebt ijzerdraad over zijn gezicht getrokken.’ Ik begon te stamelen. ‘Ik... dat heb ik verteld. Daar had ik geen controle over.’

Echo © 2019 Thomas Olde Heuvelt en Uitgeverij Luitingh-Sijthoff B.V

Fragment 2

Gerda Blees, *Wij zijn licht*

De vier bewoners van de woongroep Klank en Liefde proberen te leven van spirituele energie en van zo weinig mogelijk voedsel. De groep is opgericht en wordt geleid door Melodie, de zus van Elizabeth. Nu is een van de bewoners (Elizabeth) gestorven en de politie is bezig met een onderzoek.

Wij zijn de burens. Om te zeggen dat de hele straat in rep en roer is zou wat overdreven zijn, maar enige onrust hangt er wel tussen de huizen. Zo vaak maken we het niet mee dat er hier in de buurt een strafzaak speelt, met afzetlinten en politieagenten in uniform met een pistool aan hun riem die ons komen onder-vragen. Wij zijn een nette buurt, in principe. Levendig maar netjes. Absoluut niet crimineel, over het algemeen. Dus ja, het maakt wel iets los, wat er is gebeurd. Het zet je aan het denken.

Op nummer 42 waren ze het eerst op de hoogte, omdat hij altijd om vijf uur opstaat om voor de file uit naar Groningen te rijden, je begrijpt niet hoe hij het volhoudt, gekkenwerk, maar hoe dan ook, hij zag rond kwart over vijf drie politieauto's wegrijden, en daarna kwamen die afzetlinten voor het huis te hangen. Vervolgens kwamen er andere politieauto's voorrijden en begonnen de mensen van de politie het huis in en uit te lopen en toen was het wel duidelijk dat er iets verschrikkelijks aan de hand was. We dachten aan een familiedrama, of woongroepdrama dan, want met zoveel politie denk je toch het eerst aan een serieuze misdaad. Dat die man met dat rode haar nu echt een keer goed door het lint was gegaan en een van die drie vrouwen om zeep had geholpen, of zichzelf, of iedereen, maar toen werd op de een van andere manier toch bekend dat een van die twee wat oudere vrouwen het loodje had gelegd, en het schijnt dat er wel mensen waren die zeiden dat ze hoopten dat het Melodie was, degene die altijd aan het woord is en de anderen nooit laat uitpraten, wat sommigen van ons nogal vervelend vinden, maar zulke uitspraken werden onmiddellijk afgekapt, want je mag natuurlijk niet hopen op de dood van wie dan ook, en al helemaal niet op grond van het feit dat diegene een vervelend iemand is. Iedereen heeft zijn voorkeuren en afkeuren, maar zoiets gun je niemand en als je het toch doet dan zeg je dat niet hardop, dat doe je gewoon niet. Maar goed. Sinds een uurtje of acht vanochtend gaat de politie dus van deur tot deur en hebben we al heel wat informatie weten los te peuteren, want voor wat hoort wat, vinden wij, dus wij vertellen heel graag wat we weten, maar dan wel in ruil voor wat details over de stand van zaken. Ze zijn spaarzaam met hun informatie, maar we zijn er nu in ieder geval achter dat het die andere vrouw is, niet Melodie maar die andere, haar zus, hoe heet ze, Elsbeth of zoiets, maar in ieder geval dus degene die er altijd al uitzag alsof ze elk moment kon omvallen. En nu wil de politie de toedracht weten.

De toedracht. De jongens en meiden van de recherche vragen ons begrip voor het feit dat ze nog niet te veel over de zaak mogen loslaten in verband met sturing van het onderzoek, maar ons kunnen ze niet verbieden om te zeggen wat we denken, dus we zeggen maar gewoon dat ze niet aten, niet genoeg tenminste, alle vier niet. Al vraag je je dan wel waarom

al die politie, want weinig eten is niet verboden voor zover wij weten. We leven in een vrij land. Niet dat wij er geen mening over hebben, maar iedereen leidt toch zijn eigen leven. Het gaat natuurlijk wel ver om zo weinig te eten dat je eraan doodgaat, dat wel. Dat zet je op zich wel aan het denken, als je nu ziet wat er is gebeurd. Het houdt je bezig. Mensen met wie je verder geen bemoeienis had, ga je in een heel ander licht zien, als je terugkijkt.

Wij zijn licht © 2020 Gerda Blees en Podium

07

Thema's en motieven

Tijdens deze les ga je twee romanfragmenten lezen. Vervolgens discussieer je in je jurygroepje over de antwoorden op de bijbehorende vragen.

Discussievragen

1. Welk fragment spreekt je het meest aan en waarom?
2. Een motief kan zowel een terugkerend element binnen het verhaal zijn, als een verhaalelement dat in meerdere verhalen terugkeert. Het idee is dat zo'n motief de lezer op een belangrijk stuk inhoud wijst.
 - a. Binnen het fragment uit *Het diner* vormen 'de (video)beelden' een motief, of preciezer: de vraag wat er wel en niet op die beelden staat. Waarom zijn de beelden belangrijk voor de hoofdpersoon? En zie je in *De waterverkoper* een motief dat erop lijkt? Licht je antwoord toe.
 - b. Een verhaalmotief dat in beide teksten terugkeert zou je het 'rechtbankmotief' of 'getuigemotief' kunnen noemen. Stelling: Het 'rechtbankmotief' maakt heel duidelijk hoe personages in een verhaal met de waarheid omgaan. Is dat hier ook zo? Hoe gaan Paul en Nodieu bijvoorbeeld met hun getuigenissen om?
 - c. Beide fragmenten (zeg maar gerust beide boeken) draaien om een misdaad die de ouder-kindrelatie op scherp zet. Welke posities nemen de ouders (vaders en moeders) en de kinderen in deze verhalen in ten opzichte van de misdaad?

	'Vaders'	'Moeders'	'Kinderen'
<i>Het diner</i>			
<i>De waterverkoper</i>			

- d. Welke handelingen/keuzes vind jij begrijpelijk of juist volkomen onbegrijpelijk? En wat zou jij of wat zouden je ouders echt anders doen?
3. Welk fragment vond je het meest literair? Waarom?
 4. Zien jullie literaire concepten (spanning, ruimte, tijd, personages en perspectief) uit de vorige lessen terug in de fragmenten? Laat aan de hand van concrete voorbeelden uit de tekst zien welke.

Fragment 1

Herman Koch, *Het diner*

Paul is uit eten met zijn broer Serge en hun echtgenotes. Hij vermoedt al waarom het etentje is gepland: hun zoons, Michel en Rick, hebben iets uitgehaald, zelfs een misdaad gepleegd. Tijdens het diner worstelt Paul met de vraag hoe hij hiermee om moet gaan: wat moet hij zeggen, en tegen wie? Hij blikt terug op het moment dat hij ontdekte wat zijn zoon gedaan had.

Ik weet achteraf nog precies het moment terug te halen waarop ik me realiseerde dat het niet over jongens als onze neef of zoon ging, maar over onze zoon zelf (en over onze neef). Het was een koud en doodstil moment. Tot op de seconde nauwkeurig zou ik op de beelden het moment kunnen aanwijzen waarop ik mijn blik van het tv-scherm afwendde en Claire van opzij aankeek. Omdat het onderzoek nog loopt, ga ik hier niet uit de doeken doen wat het precies was dat mij met een schok van herkenning deed beseffen dat ik naar onze eigen zoon zat te kijken die een dakloze met bureaustoelen en vuilniszakken bekogelde. Lachend. Ik ga er niet nader op in omdat ik theoretisch nog altijd de mogelijkheid heb om alles te ontkennen. Herkent u deze jongeman als Michel Lohman? In deze fase van het onderzoek kan ik nog altijd mijn hoofd schudden. Dat is moeilijk te zeggen... De beelden zijn nogal onduidelijk, ik zou er geen eed op durven doen.

Er kwamen nog meer beelden, het was een montage, de momenten waarop er weinig gebeurde hadden ze eruit geknipt. Je zag de twee jongens steeds opnieuw het hokje binnenkomen en dingen gooien.

Het ergste kwam aan het slot, het sleutelbeeld zagezegd: het beeld dat de halve wereld over ging. Eerst zag je het gooien van de jerrycan – de lege jerrycan – en daarna, nadat ze nogmaals naar buiten waren gegaan en teruggekomen, werd er nog iets gegooid; op de beelden was niet goed te zien wat het was: een aansteker? Een lucifer? Je zag een lichtflits, een lichtflits die alles in één keer overbelichtte waardoor er een paar seconde helemaal niets meer te zien was. Het beeld ging naar wit. Toen het weer terugkwam zag je nog net hoe de jongens zich haastig uit de voeten maakten.

Ze keerden niet meer terug. Op de laatste beelden van de bewakingscamera was ook niet veel meer te zien. Geen rook of vlammen. De explosie van de jerrycan was niet gevolgd door brand. Toch maakte dit niets zien de beelden juist zo angstaanjagend. Omdat het belangrijkste buiten beeld plaatsvond, moest je de rest zelf invullen.

De dakloze vrouw was dood. Op slag dood, naar alle waarschijnlijkheid. Op hetzelfde ogenblik dat de benzinedampen uit de jerrycan in haar gezicht ontploften. Of anders hooguit een paar minuten daarna. Misschien had zij zich nog uit de slaapzak proberen te worstelen – misschien ook niet. Buiten beeld.

Ik keek zoals gezegd van opzij naar Claires gezicht. Wanneer zij haar hoofd naar mij toe had gedraaid en mij had aangekeken, dan had ik het geweten. Dan had zij hetzelfde gezien als ik.

En op dat moment draaide Claire haar hoofd naar mij toe en keek mij aan.

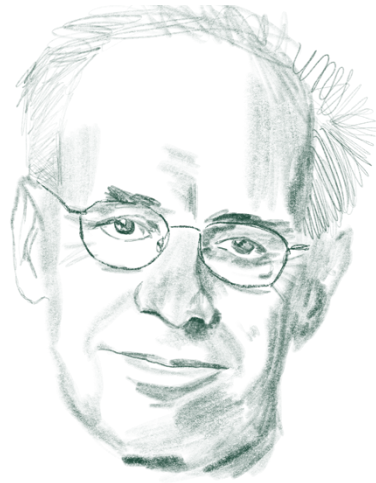
Ik hield mijn adem in – of beter gezegd: ik haalde adem om als eerste iets te gaan zeggen. Iets – ik wist nog niet precies welke woorden ik zou gaan gebruiken – wat ons leven zou veranderen.

Claire pakte de fles rode wijn en hield hem omhoog: er zat alleen nog een bodempje in, net genoeg voor een half glas.

‘Wil jij dit nog?’ vroeg ze. ‘Of zal ik gewoon een nieuwe fles openmaken?’

Het diner © 2009 Herman Koch en Ambo Anthos

Fragment 2

Geert van der Kolk, *De waterverkoper*

Nodieu is een jonge Haïtiaanse jongen die van zijn advocaat zijn levensloop moet opschrijven (waarom ver-klassen we niet). Hij begint zijn verhaal bij zijn jonge jeugd in het dorp Trou Milieu op het eiland Île à Vache. Tot zijn vierde heeft hij daar met zijn moeder Vilná bij ene Hubért gewoond. Hij dacht dat Hubért zijn vader was, maar dat lijkt niet te kloppen. In Hubérts plaats komt Tibidín in het leven van de jongen. Met Tibidín en Bossnán, de vader van zus Tadá, trekt Nodieu er vaak op uit. Op een dag helpt hij bij het uitladen van een drugsboot uit Jamaica, waarna hij voor de geit moet gaan zorgen.

Ik had de geit net losgemaakt toen ik in de mangroven geweerschoten hoorde. Ik wist toen nog niet hoe geweerschoten klonken. Het leek nog het meest op het geluid van een drummer die tijdens een ceremonie met zijn stok op een tomtom slaat. Tibidín en Bossnán kwamen de heuvel afgerend, Bossnán met zijn geweer en Tibidín met een groot pistool dat ik nog nooit eerder had gezien. Ik weet niet of ze mij zagen. Ze zeiden in elk geval niets en renden zo hard ze konden de mangroven in. Ik liet de geit los en holde achter ze aan.

‘Dit zijn precies de details van wat ik zag.

In het water naast de Jamaicaanse boot lag Nicsón uit Cacóq. Hij lag achterover en het water om hem heen was rood van zijn bloed. Op het dek van de boot lag de Jamaicaan die altijd als bewaker aan boord bleef. Het dek was ook rood van het bloed. De Jamaicaan, wiens naam ik niet weet, had een kloof van een wond in zijn nek en een nog grotere aan de zijkant van zijn hoofd. Bij de boeg van de boot stond Larieu, die ook in Cacóq woonde, met een machete in zijn hand.

Tibidín, die voorop ging, richtte zijn pistool op Larieu en schoot hem drie keer in de borst. Larieu stapte achteruit, zakte door zijn knieën en viel opzij in het modderwater. Tibidín liep snel naar hem toe en schoot hem nog twee keer in het hoofd. Toen keek hij op en zag mij staan.

Ik heb deze details precies zo verteld aan Mr. Fracásse, de advocaat van Jules Celestin Mailé, die is veroordeeld voor de moord op Larieu en, als hij nog leeft, nog steeds in de gevangenis zit. Ik heb deze details ook verteld aan de rechtbank in Les Cayes, in de zaak van Mailés hoger beroep, waarbij advocaat Malcolm uit Miami aanwezig was.

Tibidín was woedend toen hij mij zag. Hij sloeg me in mijn gezicht en riep: ‘Wat doe jij hier, kleine bastaard?’

Daarna gebeurde alles heel snel. Bossmán gooide het lichaam van zijn Jamaicaanse vriend van het dek, duwde de boot naar het open water van de baai, startte de motor en voer meteen weg. Tibidín greep mijn arm en sleurde me terug naar huis. Hij zette me op de veranda en zei: ‘Als je je verroert, draai ik je miezerige nekje om.’

Onder de bougainville praatte hij met Vilná, maar ik kon niet horen wat ze zeiden.

Die avond nam Tibidín mij mee naar het strand in Cacóq. Vilná, mijn moeder, kwam ook mee. We liepen door het water naar de boot van Wagnèr, die daar aan een staak lag. Wagnèr tilde mij aan boord. Tibidín hees het zeil. Vilná bleef in het water staan en duwde af. Ze zei: 'Je gaat een mooie reis maken. Helemaal naar de hoofdstad Port au Prince. Tibidín zal goed voor je zorgen, zoals een echte vader.'

Zo ben ik weggegaan uit Île à Vache. Ik wilde niet weg, want in Trou Miliue was ik gelukkig. Maar ik moest en er werd mij niets gevraagd.

In het vervolg wordt duidelijk dat de reis minder mooi is dan wordt voorgesteld. En eenmaal in Port au Prince laat Tibidín Nodieu achter als kindslaaf bij een 'tante'.

De waterverkoper © 2012 Geert van der Kolk en Nieuw Amsterdam

08

Het juryberaad

De afgelopen zes lessen hebben jullie in je jurygroepje twaalf tekstfragmenten gelezen. In de discussies over deze tekstfragmenten hebben jullie telkens nagedacht over de vraag welke tekst jullie het meest literair vonden, en bespraken jullie welke tekst jullie het meest aansprak (en waarom). Tijdens deze les ga je als jury de balans opmaken: welke tekst vinden jullie het meest literair, en welke tekst vinden jullie het best?

De antwoorden op deze vragen gaan jullie als jurygroep vastleggen op een poster. Ga hierbij als volgt te werk:

1. Eerst ga je individueel bepalen welke teksten je het meest en het minst literair vindt. Je doet dat door een rangschikking te maken. Neem eerst deze reader en je aantekeningen tijdens de vorige lessen nog eens kort door, om op te frissen welke teksten je ook alweer gelezen hebt. Noteer vervolgens eerst je top drie van meest literaire teksten, en daarna je top drie van minst literaire teksten.
2. Bepaal nu individueel welke teksten je het best vond, en welke het slechtst. Maak opnieuw twee keer een top drie: één van de beste teksten, en één van de slechtste teksten.
3. Nu volgt het juryberaad. Eerst gaan jullie bepalen welke tekst jullie als jury het meest literair vinden, en welke het minst literair. Wissel samen jullie top drieën uit, en ga als groep de discussie aan: welke tekst is volgens jullie gezamenlijk het meest literair, en waarom? En: welke tekst is het minst literair, en waarom? Noteer jullie antwoorden op de poster die jullie van je docent gekregen hebben. Op de poster komen dus de meest literaire en de minst literaire tekst te staan, plus de argumenten die jullie als jury aandragen voor jullie keuze.
4. Nu gaan jullie bepalen wat jullie als groep de beste tekst vonden, en wat de slechtste tekst. Wissel opnieuw jullie top drieën uit, en ga wederom de discussie aan. Welke tekst krijgt van jullie de prijs voor het beste tekstfragment? En welke tekst gaat die prijs wat jullie betreft absoluut niet winnen? Noteer ook deze antwoorden, inclusief de gebruikte argumenten, op jullie poster.

09

De juryoordelen

Tijdens de vorige les hebben jullie een poster gemaakt met daarop de uitslag van jullie juryberaad. Tijdens deze les gaan we deze posters klassikaal met elkaar delen. Je docent wijst een van jullie aan om de poster toe te lichten. Op basis van alle posters voeren we een klassikaal gesprek over de uitkomsten van het juryproces, en analyseren we de overeenkomsten en verschillen in de uitslagen van de verschillende jurygroepjes. Ook zal de docent onthullen welke zes teksten in deze reader door leerlingen zijn gekozen, en welke door docenten. Zouden jullie de leerlingteksten vaker hebben bekroond dan de docentteksten, of niet?